

3. AV Aristova Policonfessional as a phenomenon of modernity: Ukraine and world context / AV // Aristova Multiversum. Philosophical Almanac: Coll. Science. Labor / Goal. Ed. VV Lyakh. - Vol. 55 - K. : Ukrainian Center for Spiritual Culture, 2006. - S. 213-222.
4. R. Protsiuk religious identity of the nation as a factor of civil society / R Protsiuk // Visnyk of Lviv University. Philosophy. - 2004. - Issue 6. - P. 122-130.
5. On approval of the Commission for ensuring the rights of religious organizations and its composition: CMU Resolution of 30 October 2008 r. Number 953 / [electronic resource]. - Access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/953-2008-%D0%BF>
6. The Universal Declaration of Human Rights: International Document of 10.12.1948 p. // [Electronic resource]. - Access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
7. European Convention on Human Rights: International Document of 04.11.1950 p. // [Electronic resource]. - Access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. International Covenant on Civil and Political Rights: International Document of 12.16.1966 p. // [Electronic resource]. - Access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
9. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: International Document of 12.16.1966 p. // [Electronic resource]. - Access: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
10. The Constitution of Ukraine of 08.28.1996 p. [As of 05/15/2014 p.] // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. -1996. - № 30. - Art. 141.
11. Proposals for the right to freedom of religion in education / Research NGO coalition "The role of religious values in the education of highly moral citizens", December 2011 - Kyiv, 2011. - 9 pp.
12. PG Luzan History of Education and Education in Ukraine: Tutorial / Luzan PG, Vasyuk OV - [2nd ed., Ext. and revised.]. - K. : DAKKIM, 2010. - 296 p.

Рецензент: кандидат юридичних наук, доцент Сіроха Д.І.

УДК 342.733: 342.4

Мілова Т.М.,

к. ю.н., доцент кафедри правознавства

Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка

**ПРАВО НА АКАДЕМІЧНУ СВОБОДУ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

Анотація. У статті розглядається поняття та структура права людини і громадянина на академічну свободу, що належить до системи культурних прав і свобод, аналізуються норми міжнародного та вітчизняного законодавства, що декларують означене право.

Ключові слова: академічна свобода, право на академічну свободу, автономія вищих навчальних закладів, право на свободу наукової творчості.

Милова Т.Н.,

к. ю.н., доцент кафедри правознавства

Кіровоградского государственного педагогического
университета им. В.Винниченка

**ПРАВО НА АКАДЕМИЧЕСКУЮ СВОБОДУ:
КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ**

Аннотация. В статье рассматривается понятие и структура права человека и гражданина на академическую свободу, которое входит в систему культурных прав и свобод, анализируются нормы международного и отечественного законодательства, которые декларируют указанное право.

Ключевые слова: академическая свобода, право на академическую свободу, автономия высших учебных заведений, право на свободу научного творчества.

Milova T.M.,

*Candidate of Legal Sciences,
associate professor of department of jurisprudence*

*of Kirovohrad State Pedagogical
University named after V. Vynnychenko*

**RIGHT ON ACADEMIC FREEDOM:
CONSTITUTIONAL AND LEGAL MEASURING**

Annotation. The article is devoted the concept and structure of human and civil rights to academic freedom that belongs to the system of cultural rights and freedoms. It is analyzed the norms of international and domestic law, which declaring appointed law. Particular, it is observed that the first academic freedom as a set of opportunities in higher education finds its constitutional recognition in the twentieth century. The attention is paid to the international legal acts that proclaim the basic principles of the academic freedom.

The different scientific approaches to the interpretation of academic freedom are given. According to the current legislation of Ukraine, academic freedom is the autonomy and independence of the educational process participants in the proceedings educational, scientific, educational, scientific and / or innovative activities carried out on the principles of freedom of expression and creativity, knowledge and information, research and use their results and implemented with the limitations established by law.

The he right to academic freedom as subjective human and civil rights, which belongs only to a certain subject and realized only at the request of the person is analyzed.

At its core the right to academic freedom is the possibility of human and citizens to participate in educational and scientific process. Its content makes up the benefits in pedagogical, research and pedagogical, research and / or innovative activities and the right to these benefits, namely their production, protection, possession, use and disposal. In its form this right represents measure of abuse, way, shape of behavior, detection of liberty, interests, opportunities in educational and research activities.

It is analyzed the structure definite law and its main elements, namely: freedom of teaching, freedom of research and freedom of teaching.

Freedom of teaching represents the subjective opportunity to make teaching and learning in accordance with the views and concepts teacher free election last teaching methods.

Freedom of scientific research stems from the freedom of scientific creativity. Freedom of creativity lies in the possibility to engage in any kind of creative activity, including research, and therefore the possibility of protecting their rights related to realization of their creative abilities.

Freedom of teaching includes the right of student to acquire knowledge according to their abilities, preferences, certain circumstances. Attention is focused on positive changes national legislation in higher education, which providing real opportunities to enjoy freedom of student learning.

The article focuses on the close connection of the right to academic freedom rights of autonomous universities that are institutional form of academic freedom.

Attention is paid to regulatory and legal fixing of these rights in the constitutions of many countries and prospects and features such consolidation in Ukraine.

Key words: academic freedom, right on academic freedom, autonomy of higher educational establishments, right, is on freedom of scientific creation.

Актуальність проблематики. У системі культурних прав і свобод людини і громадянина чільне місце займає академічна свобода, основні засади якої перебувають на стадії становлення у вітчизняному освітньо-науковому просторі. В умовах же комплексного реформування вітчизняного законодавства важливим видається дати аналіз дефініції «академічна свобода», визначити її структурні елементи та проаналізувати перспективу конституційного закріплення права на академічну свободу в Україні.

Ступінь наукової розробки проблеми. Академічні свободи як елемент університетської освіти досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці як: Ю. Верланов, Д. Герцок, А. Казарезов, О. Линовицька, Н. Маслова, М. Савчин, О. Частник, Г. Хоружий та ін. Міжнародно-правовий рівень регламентації академічної свободи розкривали у своїх працях Л.І. Васечко, С.Ф. Рашидов, Ю.Л. Юринець.

Серед цікавих зарубіжних досліджень з означеної проблематики відмітимо праці В.А. Болотова, Л.М. Волоснікової, В.С. Мірзаханова, В.С. Нікольського, І.М. Сафіна, В.П. Шрама та інших. Не дивлячись на певну розробленість цього питання існує низка проблем, які не мають достатнього висвітлення.

Мета статті – розкрити поняття «академічної свободи», визначити та розкрити зміст її структурних елементів, а також проаналізувати перспективу конституційного закріплення права на академічну свободу в Україні.

Виклад матеріалу. Академічна свобода як комплекс можливостей у сфері вищої освіти знаходить своє конституційне закріплення у XX столітті. Міжнародні правові акти, що проголошують основні принципи реалізації академічної свободи це: Велика Хартія Європейських Університетів (Болонья, 18.09.1988 р.), Декларація Генеральної асамблеї Всесвітньої університетської служби від 6-10 вересня 1988 р. «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» м. Ліма, Рекомендації МОП і ЮНЕСКО від 21.10.1997 р. «Про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів», Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року.

Під поняттям „академічна свобода”, згідно Лімської декларації, розуміється свобода членів академічної спільноти (осіб, які навчають, вчаться, займаються науково-дослідною роботою і працюють у вищому навчальному закладі), особисто або колективно, у заняттях, розвитку і поширенні знань шляхом науково-дослідної роботи, вивчення, обговорення, документації, виготовлення, створення, навчання, викладання, писання [6].

Законодавство України до 2014 р. не містило визначення даного поняття, але його зміст частково розкривався в п. 2 ч. 1 ст. 50 Закону України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 р., який наголошував на вільному виборі методів та засобів навчання педагогічними та науково-педагогічними працівниками [8]. Таким чином, нормативне закріплення академічної свободи визначалося лише з позиції певного рівня свободи викладання, тоді як свобода навчання не була окреслена у законі. Обмеженням даного права виступали межі затверджених навчальних планів, тобто державні навчальні стандарти, які визначали об’єм та рівень необхідних знань. Таке нормативно-правове закріплення свободи викладання на той момент в цілому відповідало положенням ч. 4 ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, проте майже не відзеркалювало принципи академічної свободи, закладені у Лімській декларації та інших міжнародних актах, оскільки важко уявити собі ефективну реалізацію даної свободи без певної автономної організації вищих навчальних закладів.

Прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» у липні 2014 року у контексті формування єдиного європейського освітнього і наукового простору зумовило новий виток освітньої реформи, в основу якої покладено принцип саме автономії вищих навчальних закладів. Це, безперечно, дає змогу розширити межі використання академічної свободи та максимально врахувати положення Лімської Декларації 1988 р..

Серед вчених поняття академічної свободи трактується по-різному. Існує чимало визначень даного поняття. Спробу узагальнити наявні пояснення терміна в енциклопедичних словниках, законодавчих актах, програмних документах, міжнародних деклараціях зробив Д. Герцюк, визначивши окремі позиції, що

характеризують сутність академічних свобод. Так, на думку науковця, академічна свобода (Academic freedom) означає: свободу членів академічного співтовариства, кожного зокрема чи всіх разом, у прагненні до розвитку і передачі знань через дослідження, викладання, творчу діяльність; утримання з боку владних структур від використання системи освіти як інструменту для пропаганди; забезпечення викладацькому складу і студентам усіх вищих навчальних закладів умов для автономії і свободи викладання, навчання і дослідницької діяльності без зовнішнього втручання; відкритий доступ до інформації про суспільні справи і справи своєї установи, можливість обмінюватися інформацією зі своїми колегами у своїй країні і за кордоном. Підводячи підсумок, автор акцентує увагу на трьох складових елементах академічної свободи, як свобода викладання, свобода проведення наукових досліджень, свобода навчання [3, ст. 17]. На думку Л.М. Волоснікової під академічною свободою в тому числі слід розуміти «триаду, комплекс корпоративних та індивідуальних прав: свободу викладання та наукового дослідження, свободу навчання та інституціональну автономію вузу» [1, ст. 38].

Цілком погоджуючись з позицією означених авторів, проаналізуємо право на академічну свободу саме у якості суб'єктивного права людини і громадянина, тобто такого що належить лише певному суб'єкту та реалізується лише за бажанням даної особи. Новий Закон України «Про вищу освіту» у п. 3 ч. 1 ст. 1 вперше закріпив визначення академічної свободи, вказавши, що це самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом [7]. За своєю суттю право на академічну свободу являє собою можливість людини і громадянина щодо участі в освітньо-науковому процесі. Зміст його складають блага у сфері педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності та права на ці блага, тобто на їх одержання, захист, володіння, користування і розпорядження. Іншими словами, змістом права на академічну свободу є саме академічна свобода, захист моральних та матеріальних інтересів, інтелектуальної власності та інше. За своєю формою дане право являє собою міру або образ, спосіб, форму поведінки, виявлення волі, інтересів можливостей у сфері освітньо-наукової діяльності.

Більшість науковців виділяють такі три взаємопов'язані складові академічної свободи, як: свободу викладання, свободу проведення наукових досліджень та свободу навчання. *Свобода викладання* являє собою суб'єктивну можливість здійснювати викладання і навчання у відповідності з поглядами та концепціями викладача, вільне обрання останнім методів викладання. Згідно чинного законодавства України науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники вищого навчального закладу всіх форм власності мають право на академічну свободу, що реалізується в інтересах особи, суспільства та людства загалом (п.1 ч.1 ст. 57 ЗУ «Про вищу освіту»). Крім того, формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом розвитку автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу (п.5 ч.3ст. 3 ЗУ «Про вищу освіту»).

Свобода проведення наукових досліджень впливає з права на свободу наукової творчості. Свобода творчості є одним з найважливіших складників правового статусу особистості та полягає у можливості займатися будь-яким видом творчої діяльності, в тому числі і наукової, та, відповідно, можливості захисту своїх прав пов'язаних з реалізацією своїх творчих здібностей.

За своєю суттю право на свободу наукової творчості є можливістю людини і громадянина щодо участі в науковому житті; за змістом – це блага у сфері наукової діяльності та права на ці блага, тобто на їх одержання, захист, володіння, користування і розпорядження; за своєю формою дане право є мірою або образом, способом, формою поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей у сфері наукової діяльності.

Свобода навчання яскраво була представлена як складова академічної свободи в університетах Німеччини XIX–поч. XX ст. та передбачала право студента отримувати знання відповідно до власних здібностей, уподобань, певних обставин. Так, російський викладач В.В. Курілов зауважував, що свобода навчання полягала в тому, що професорська колегія лише рекомендувала навчальні плани та програми, а студенти на свій розсуд обирали те, що вважали необхідним. Кожен студент, таким чином, обирав з розкладу лекцій певні предмети та практичні заняття, а на ґрунті вільного вибору предметів, що вивчалися, створювався більший інтерес до навчання і встановлювався більш тісний зв'язок між викладачем та студентом [4, ст.12].

Вперше вітчизняне законодавство містить норму, що відзеркалює реальні можливості студента користуватися свободою навчання. Так, згідно п. 15 ч. 1 ст 62 Закону України «Про вищу освіту» закріплюється право осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах на вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та робочим навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЕКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти. При цьому здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу [7]. Це у свою чергу посилює конкуренцію між викладачами. Науковий погляд на академічну свободу лише з позиції культурних, індивідуальних прав і свобод людини і громадянина буде не повним, оскільки означене право тісно пов'язане з автономними правами університетів, які є інституціональною формою академічної свободи.

На думку професора В.С. Нікольського, «академічна свобода є професійним обов'язком членів академічної спільноти, а не лише правом, яким можна довільно скористатися або не скористатися» [5, ст. 74]. Науковець виходить з того, що академічна свобода це вираз сутності академічної діяльності, вона можлива лише там, де ведеться науковий пошук – науковими методами та на основі наукової раціональності. Цілком погоджуємося з такою позицією, оскільки серед обов'язків науково-педагогічних працівників чинне законодавство (п. 1 та п. 2 ч. 1 ч. 58 Закону України «Про вищу освіту») закріплює обов'язок провадити наукову діяльність та підвищувати наукову кваліфікацію. Крім того, вперше на законодавчому рівні визначено, що провадження наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами також є обов'язковим (ч. 1 ст. 65 закону «Про вищу освіту»).

Таким чином, право на академічну свободу є суб'єктивним правом людини і громадянина, але в той же час, академічна свобода в умовах університетської автономії стає професійним обов'язком членів академічної спільноти. Нормативно-правове закріплення зазначене право знайтиш в Конституціях багатьох країн, а саме: Німеччини (п. 3 ст. 5), Італії (п. 1 ст. 33), Іспанії (п. 1с ст. 20), Греції (п. 1 ст. 16), Польщі (ст. 73), Угорщини (п. 70/G) [2] тощо. Конституційного закріплення в Україні академічна свобода поки що не набула, проте в перспективі це зробити необхідно. Більш того, було б доцільним здійснити конституційне закріплення як права на академічну свободу, так і базові засади самоврядування вищих навчальних закладів.

Висновок. Отже, право на академічну свободу це комплексне право, що включає в себе свободу викладання, свободу проведення наукових досліджень, свободу навчання, та являє собою можливості людини і громадянина щодо участі в освітньо-науковому процесі. Право на академічну свободу є суб'єктивним правом людини і громадянина, проте одночасно набуває рис обов'язку для членів наукового співтовариства, зокрема для наукових та науково-педагогічних працівників.

Законодавче визнання академічної свободи є першим кроком у процесі ефективної реалізації та гарантуванні даного права в Україні, проте у подальшому воно потребує свого конституційного закріплення поряд з демократичними засадами самоврядування як складової автономії вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел:

1. Волосникова Л.М. Генезис академической свободы в США – правовая традиция или конституционное право / Л.М.Волосникова // Конституционное и муниципальное право. – 2006. – № 7. – С. 38–43.
2. Выдержки из конституций разных стран мира. Права и свободы человека: учебное пособие / Сост.: Ар Сантэм, Ар Шеньги. – М.: Институт Йога Гуру Ар Сантэма, 1998. – 93 с.
3. Герцюк Д. Академічні свободи у системі цінностей вищої освіти: еволюція і сучасний стан / Д.Герцюк // Вісник Львів. Ун-ту. – Серія педаг. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 4. – С. 16–24.
4. Курилов В.В. Столетний юбилей Берлинского университета 1810 – 1910. – Варшава: Типография Варшавского учебного округа, 1911.
5. Никольский В.С. «Академическая свобода» как язык самоописания университета / В.С.Никольский // Высшее образование в России. – 2013. – № 2. – С. 73–78. / <http://cyberleninka.ru/article/n/akademicheskaya-svoboda-kak-yazyk-samoopisaniya-universiteta>
6. Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів: Декларація Генеральної асамблеї Всесвітньої університетської служби від 6–10 вересня 1988 р. м. Ліма [Електронний ресурс] // Сайт Академічної Спільноти. - Режим доступу : <http://www.rpl.org.ua>
7. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII ; в ред. від 01.01.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - № 37–38. - Ст. 2004.
8. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III ; втратив чинність від 06.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 20. - Ст. 134.

References:

1. Volosnikova L.M. Genesis akademicheskoy svobodyi v SShA – pravovaya traditsiya ili konstitutsionnoe pravo / L.M.Volosnikova // Konstitutsionnoe i munitsipalnoe pravo. – 2006. – # 7. – S. 38–43.
2. Vyderzhki iz konstitutsiy raznykh stran mira. Prava i svobodyi cheloveka: uchebnoe posobie / Sost.: Ar Santem, Ar Shengi. – M.: Institut Yoga Guru Ar Santema, 1998. 93 s.
3. Gertsyuk D. Akademichni svobody u sisteml tsinnostey vischoyi osvity: evolyutsiya I suchasniy stan / D.Gertsyuk // Visniy Lviv. Un-tu. – Seriya pedagog. – 2009. – Vip. 25. – Ch. 4. – S. 16–24.
4. Kurilov V.V. Stoletniy yubiley Berlinskogo universiteta 1810 – 1910. – Varshava: Tipografiya Varshavskogo uchebnogo okruga, 1911.

5. Nikolskiy V.S. «Akademicheskaya svoboda» kak yazyk samoopisaniya universiteta / V.S.Nikolskiy // Vyishee obrazovanie v Rossii. – 2013. – # 2. – S. 73–78. / <http://cyberleninka.ru/article/n/akademicheskaya-svoboda-kak-yazyk-samoopisaniya-universiteta>
6. Pro akademichnu svobodu I avtonomlyu vischih navchalnih zakladiv: Deklaratsiya GeneralnoYi asambleYi VsesvItnoYi univtersitetskoYi sluzhbi vId 6–10 veresnya 1988 r. m. Lima [Elektronniy resurs] // Sayt AkademichnoYi Spilnoti. Rezhim dostupu : <http://www.rpl.org.ua>
7. Pro vischu osvltu : Zakon UkraYini vId 01.07.2014 r. # 1556-VII ; v red. vId 01.01.2015 r. // Vidomosti VerhovnoYi Radi UkraYini. 2014. # 37–38. St. 2004.
8. Pro vischu osvltu : Zakon UkraYini vId 17.01.2002 r. # 2984-III ; vtrativ chinnlSt vId 06.09.2014 r. // Vidomosti VerhovnoYi Radi UkraYini. 2002. # 20. St. 134.

Рецензент: кандидат юридичних наук, доцент Чернецька О.В.

УДК 342

Максимович Р. О.,

аспірант кафедри конституційного права

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена аналізу практики рішень Європейського суду з прав людини стосовно захисту соціальних та економічних прав і свобод людини і громадянина. Автор показує на прикладі конкретних рішень сучасні тенденції та підходи щодо механізму застосування Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод для захисту соціальних та економічних прав, які текстуально не зазначені ні в самій Конвенції, ні в протоколах до неї.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція про захист прав та основоположних свобод, соціальні та економічні права

Максимович Р.О.,

аспірант кафедри конституційного права

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

РОЛЬ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА В МЕХАНИЗМЕ

ЗАЩИТЫ СОЦИАЛЬНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Статья посвящена анализу практики решений Европейского суда по правам человека по защите социальных и экономических прав и свобод человека и гражданина. Автор показывает на примере конкретных решений современные тенденции и подходы относительно механизма применения Европейской конвенции о защите прав и основных свобод для защиты социальных и экономических прав, которые текстуально не указаны ни в самой Конвенции, ни в протоколах к ней.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, Европейская конвенция о защите прав и основных свобод, социальные и экономические права

Maksimovic Roman Olegovich,

Postgraduate of the Department of Constitutional Law of

Kyiv National University named after Taras Shevchenko

ROLE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE MECHANISM

OF PROTECTION OF SOCIAL AND ECONOMIC RIGHTS

In the article the author analyzes the practice of the European Court of Human Rights in protecting social and economic rights and freedoms of man and citizen. On example of concrete solutions the author shows current trends and approaches of the mechanism of the application of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms to protect social and economic rights that are not textually mentioned neither in the Convention nor in the Protocols.

As part of the article the author examines in details the decision of the European Court of Human Rights, including some cases of such rights as the right of protection of pension, rights to social benefits and assistance,